

Ακολουθίες κλιτών ρηματικών μορφών με τροπικά ρήματα στην κοινή νεοελληνική

1. Εισαγωγή

Η πραγμάτωση της γλώσσας (λόγος) είναι άμεση (προφορικός λόγος: συνομιλία, διάλεξη κλπ.) και έμμεση (πλάγιος λόγος, γραπτός). Οι προτάσεις που αποτελούν τον λόγο είναι ανεξάρτητες (κύριες: κρίσεως, επιθυμίας, ερωτηματικές, επιφωνηματικές, αναφωνηματικές, απηχητικές, πρβ. και καταφατικές – αποφατικές) και εξαρτημένες (δευτερεύουσες: υποταγμένες, πλάγιες, παρατιθέμενες: απόλυτες, παραθηματικές, όπως ...«...»...), παραθετικές, παρενθετικές και διπλοεξαρτημένες (έμμεσα εξαρτημένες: δευτερεύουσες απο δευτερεύουσες, πλάγιες σε πλάγιες κλπ.).

Οι προτάσεις κανονικά περιλαμβάνουν ένα ρήμα και οι σύνθετες προτάσεις (πρβ. περίοδο) συχνά περισσότερους ρηματικούς τύπους (πρβ. κύρια + δευτερεύουσες προτάσεις, δευτερεύουσες + κύρια + δευτερεύουσες κλπ.), σε ποικίλους συνδυασμούς: ακολουθίες χρόνων, όψεων, χρόνων και όψεων, διαθέσεων κλπ.

Η γραμμικότητα του λόγου και οι συντακτικοί κανόνες (σειρά όρων κλπ.), αλλά και η πραγματικότητα (θέσεις γεγονότων στον χρόνο κλπ.), καθορίζουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο εμφανίζονται οι ποικίλοι συνδυασμοί ρηματικών μορφών (πρβ. και ακολουθίες χρόνων και ρηματικών ονομάτων: μετοχών, απαρεμφάτων ή ρηματικών 'επιρρημάτων' σε -οντας). Οι δυνατοί συνδυασμοί κατα γλώσσα ακολουθούν κανόνες (πρβ. *consecutio temporum*) και θέτουν ποικίλα ερωτήματα (τί σημαίνουν και τί προσφέρουν στο σύστημα της γλώσσας).

Στην κοινή νεοελληνική (ΚΝΕ), η διαδικασία κλπ. που δηλώνεται απο το ρήμα μπορεί να εμφανιστεί ως χρόνος και προοπτική, ως όψη, στάδιο, δυνατότητα, πιθανότητα, ποιότητα ή ποσότητα, κρίκος αλυσίδας ενεργειών, στοιχείο αφήγησης, υποταγμένη έννοια κλπ. Δύο ή περισσότερα ρήματα μπορούν να συνδεθούν ή να συσχετιστούν βάσει της σημασίας (όμοια – ανόμοια – αντίθετα, μέρη – σύνολα κλπ.), της σύνταξης (πρβ. συνδέτες), της πραγματολογίας (πρβ. μέσα συσχέτισης, νόηση ομιλητή), των αντικειμένων αναφοράς (πρβ. φύση πραγματικότητας), της αξιολόγησης (πρβ. επίπεδα της γλώσσας, αφηγηματολογία κλπ.) κλπ., πρβ. και σχήματα προτάσεων.

2. Περιπτώσεις ακολουθιών (συνδυασμών)

Οι περιπτώσεις συνδυασμών δύο ρηματικών κατηγοριών σε μιά πρόταση μπορούν να διακριθούν σε γενικές και ειδικές.

2.1 Γενικές περιπτώσεις

Κατα το παραδοσιακό συντακτικό του Τζάρτζανου (1946–1953), οι συνδυασμοί μπορεί να είναι παρατακτικοί, που με τη σειρά τους διαιρούνται σε συμπλεκτικούς (π.χ. με το

και), αντιθετικούς (π.χ. με το *αλλα*), διαζευκτικούς (π.χ. με το *ή*), ή υποτακτικοί, που διακρίνονται σε:

- κύρια πρόταση + δευτερεύουσα, δευτερεύουσα + κύρια, δευτερεύουσα + δευτερεύουσα, π.χ. *μου είπε οτι... και οτι...*·
- ρήμα + απαρέμφατο / μετοχή, + -οντας, π.χ. *μιλούσε βλέποντας...*·
- παρενθέσεις: *έδωσαν πενηνταοκτώ φάουλ (αν ει³ναι δυνατόν!) στον ΑΡΗ (δέν μπορεί να το δεχτώ)· έδωσαν πενηνταοκτώ φάουλ (αν ει²ναι δυνατόν) στον ΑΡΗ (δεν μπορεί να το φανταστεί κανείς)· έδωσαν πενηνταοκτώ φάουλ (ναί, ήταν δυνατόν) στον ΑΡΗ (μπορεί να σας φαίνεται αδύνατο, αλλα...)· έδωσαν πενηνταοκτώ φάουλ (εάν είναι δυνατόν) στον ΑΡΗ (αναρωτιέμαι)· έδωσαν πενηνταοκτώ φάουλ (πώς είναι δυνατόν;) στον ΑΡΗ κλπ.*

Πρβ. συνδυασμούς σε μεγαλύτερες ενότητες: κείμενα, π.χ. *Σπούδασε ιατρική. Πήγε έπειτα να ειδικευτεί στο Ινστιτούτο Παστέρ. – Σπούδασε ιατρική. Πηγαίνει έπειτα να ειδικευτεί στο Ινστιτούτο Παστέρ. – Σπουδάξει ιατρική. Πήγε έπειτα για ειδίκευση στο Ινστιτούτο Παστέρ. / Πηγαίνει έπειτα για ειδίκευση στο Ινστιτούτο Παστέρ. Πρβ. Σπουδάξει ιατρική. Πηγαίνει έπειτα για ειδίκευση και ειδικεύεται στο Ινστιτούτο Παστέρ. Αλλα *Σπουδάξει ιατρική. Πηγαίνει έπειτα για ειδίκευση και ειδικεύτηκε στο Ινστιτούτο Παστέρ.*

Η δυνατότητα συνδυασμών εξαρτάται απο τη φύση και τη λειτουργία των ρηματικών κατηγοριών και των άλλων στοιχείων της πρότασης, π.χ. απο τους συνδυασμούς φαίνεται / φαινόταν / φάνηκε / θα φαίνεται / θα φανεί / θα φαινόταν / θα φάνηκε / έχει φανεί / είχε φανεί / θα έχει φανεί / θα είχε φανεί οτι γράφει / έγραφε / έγραψε / θα γράφει / θα γράψει / θα έγραφε / θα έγραψε / έχει γράψει / είχε γράψει / θα έχει γράψει / θα είχε γράψει, ορισμένοι φαίνονται να παρουσιάζουν πρόβλημα αποδεκτότητας, όπως: ? *φάνηκε οτι θα έγραψε*, αλλα πρβ. *θα του φάνηκε οτι θα του έγραψε για να ισχυρίζεται οτι δέν τον ξέχασε*, ή συχνότητας, πρβ. σε φρασεολογίες όπως *έγραφε, γράφει και θα γράφει πάντα προσεκτικά· δουλεψε, δουλεύει και θα δουλεύει χωρίς παράπονα* ('βασιικοί' χρόνοι) κλπ. Ο λόγος έτσι αποκτά μεγάλες εκφραστικές δυνατότητες, πρβ. «δέν είμαι έτοιμος» – «δέν είμαι», λέει, «έτοιμος» – δέν είμαι λέει έτοιμος – λέει οτι δέν είναι έτοιμος κλπ.

Οι βασικές κατηγορίες του ρήματος της ΚΝΕ καθορίζουν τις δυνατότητες των συνδυασμών (αλλα και των σημασιών):

- όψη: *προσπαθείτε να βλέπετε* (πάντα και παντού) – *προσπαθείτε να δείτε* (πάντα και κάθε φορά) – *προσπαθήστε να βλέπετε* (απο τώρα και πάντα) – *προσπαθήστε να δείτε* (τώρα αυτό)· *δέν είναι πρόθυμος να μεταφράζει λογοτεχνία* (και τώρα και πάντα) – *δέν είναι πρόθυμος να μεταφράσει λογοτεχνία* (στο μέλλον, όπως του πρότεινα)·
- χρόνος: *το γράφει και το στέλνει – τό 'γραψε και τό 'στειλε – *το έγραφε και το έστειλε* (αλλα *το έγραφε όλη την ημέρα και το έστειλε το βράδυ αργά*) – *το έγραψε και το έχει στείλει – *το έχει στείλει και το έγραψε* (αλλα πρβ. *το έχει στείλει και το έγραψε με προσοχή*, πρβ. παρενθετική, πρόσθετη φράση) – *το είχε γράψει και το έστειλε – το είχε γράψει και το έχει στείλει – το είχε γραμμένο και το έστειλε – το είχε γραμμένο και το έχει στείλει – *το έστειλε και το είχε γράψει* (αλλα πρβ. *το έστειλε και το είχε γράψει με προσοχή*)·

- όψη, χρόνος κ.ά.: *δέν ξέρει να μεταφράζει λογοτεχνία* (όπως φαίνεται απο τις μεταφράσεις του) – *δέν ξέρει να μεταφράσει λογοτεχνία* (όπως φαίνεται απο αυτή τη μετάφραση, αλλιώς θα έβρισκε δουλειά). *δέν ήξερε να μεταφράζει λογοτεχνία* (τότε, τώρα πιθανώς ξέρει) – *δέν ήξερε να μεταφράσει λογοτεχνία* (γι' αυτό δέν μπόρεσε να τα βγάλει πέρα). *πρβ. και δέν ξέρει να έχει μεταφράσει (ποτέ) λογοτεχνία* (= δέν θυμάται, δέν είναι βέβαιος). *δέν έμαθε να μεταφράζει λογοτεχνία* (παρά τις μεταφράσεις που έκανε, ή δέν διδάχτηκε) – **δέν έμαθε να μεταφράσει λογοτεχνία* (αλλα *δέν έμαθε να μεταφράσει μιά φορά σωστά ένα κείμενο*). *δέν ξέρει / ήξερε να μιλήσει γαλλικά* (= δέν γνωρίζει / γνώριζε τα γαλλικά, αλλα και = δέν έχει / είχε την πρόνοια να μιλήσει γαλλικά για να μήν τον καταλάβουν κλπ.) – *δέν ξέρει / ήξερε να μιλάει γαλλικά* (ούτε για μιά φορά, πόσο μάλλον εξακολουθητικά), αλλα *δέν ξέρει / ήξερε να μιλάει γαλλικά για να τον παίρνουν για ξένο* (= δέν σκέφτεται / σκεφτόταν). *δέ βλέπω να περνά κανείς* – *δέ βλέπω να περάσει κανείς* (= προβλέπω, περιμένω) – *δέν είδα να περάσει κανείς* (έστω και ένας). *δέν είδα να χύνονται τίποτε νερά* (= δέν παρατήρησα νερά να χύνονται) – *δέν είδα να χυθούν τίποτε νερά* (= δέν παρατήρησα χύσιμο νερών).

2.2 Ειδικές περιπτώσεις

Απο το πλήθος των ειδικών περιπτώσεων γίνεται εδώ αναφορά σε μερικές, όπως οι σχέσεις ανάμεσα σε ακολουθίες κλιτών ρηματικών μορφών και σε:

- παύσεις και άλλα προσωδιακά χαρακτηριστικά: *πιστεύεις, δέν πιστεύεις αυτό μ' απασχολεί* (αν πιστεύεις ή αν δέν πιστεύεις) – *πιστεύεις_δεν πιστεύεις αυτό μ' απασχολεί* (είτε το πιστεύεις είτε δέν το πιστεύεις). *Να το ψάξω, άν και τώρα θα είναι αργά* (εναντιωματική δευτερεύουσα) – *Να το ψάξω. Άν και τώρα θα είναι αργά* (πρόσθετη δευτερη σκέψη). *μπαίνουν, βγαίνουν, δέ σταματούν* – *μπαίνουν_βγαίνουν, δέ σταματούν* (πρβ. *μπαينوβγαίνουν και δέ σταματούν*).
- συνδέσμους: *κάνω / βάζω να + ρήμα* (αντί μεταβιβαστικού ρήματος, πρβ. *ποτίζω – βάζω να πιεί, τον έκανε να φωνάζει απο τον τρόμο κλπ.*). *βλέπω οτι / που / πως / να / και / ∅ έρχεται* (βλ. Σετάτος 1994β· Χριστίδης 1982). *λέω οτι / που / πως / να / και έρχεται* – *ξέρω / μαθαίνω οτι / που / πως / *να* (αλλα πρβ. *δέν ξέρω να έρχεται*) / **και* (αλλα πρβ. *ξέρω και κολουμπώ*) / *∅ έρχεται. πιστεύω οτι / που / πως / να* (= ελπίζω) / **και / ∅ έρχεται. αισθάνομαι οτι / που / πως / να / και / ∅ έρχεται. νομίζω οτι / *που* (εφόσον δέν είναι πραγματικό, εξακριβωμένο) / *πως / *να* (αλλα πρβ. *δέν νομίζω να*) / **και / ∅ έρχεται. αρχίζω / συνεχίζω / παύω να γράφω. αρχίζω / συνεχίζω και γράφω. αργώ / κοντεύω / λίγο έλειψε να / *οτι / *που / *πως / *και / *∅ φύγω. παίρνω / πιάνω / γυρίζω και γράφω / να γράψω. τρέχω και βλέπω / τρέχω να δώ. έρχομαι – πάω / μπαίνω – βγαίνω / ανεβαίνω – κατεβαίνω να δώ / και βλέπω.*

2.3 Τροπικά ρήματα + ρήματα

Πολύ σημαντική και ενδιαφέρουσα είναι η ειδική περίπτωση της ακολουθίας τροπικού ρήματος + ρήμα (πρβ. και τα βοηθητικά ρήματα *έχω, είμαι*).

Η ΚΝΕ διαθέτει έναν αριθμό τροπικών (βοηθητικών) ρημάτων, με τα οποία εκφράζονται κατηγορίες όπως το στάδιο, η προοπτική της ενέργειας κλπ.· πρβ. τα εξής:

1) Στάδιο ενέργειας:

- αρχίζω: αρχίζει / άρχιζε / άρχισε / έχει αρχίσει / είχε αρχίσει να σκοτεινιάζει / *να σκοτεινιάσει / *να έχει σκοτεινιάσει, πρβ. ελληνικά ξένων, όπως και τα λόγια Ελληνίδας της Χιλής: άρχισα να πάω στο ελληνικό σπίτι (αντί να πηγαίνω)·
- συνεχίζω: συνεχίζει / συνέχιζε / συνέχισε / έχει συνεχίσει / είχε συνεχίσει να σκοτεινιάζει / *να σκοτεινιάσει / *να έχει σκοτεινιάσει, πρβ. ελπίζω ο κόσμος να συνεχίσει να ρθει (σε τηλεοπτική μετάδοση αγώνα πλήθους στη Θεσσαλονίκη, όπου έχουμε σύμφυση των φράσεων ελπίζω να ρθει ο κόσμος και ελπίζω να συνεχίσει να έρχεται)·
- παύω: παύει / έπαυε / έπαψε / έχει πάψει / είχε πάψει να σκοτεινιάζει / *να σκοτεινιάσει / *να έχει σκοτεινιάσει.

2) Προοπτική (κατεύθυνση απο / προς ενέργεια):

- απομένω: απόμεινε να κοιτά απορημένος·
- τρέχω να: τρέχει / έτρεχε να δει / βλέπει αλλα έτρεξε να δει / *βλέπει·
- τείνω: στα νέα ελληνικά ο τόνος τείνει να παραμένει σταθερός – στα νέα ελληνικά ο τόνος τείνει να παραμένει σταθερός (υποβάλλει το ‘ήταν σταθερός’) – στα νέα ελληνικά ο τόνος τείνει να διαφοροποιείται λειτουργικά (γενικός κανόνας εξέλιξης) – στα νέα ελληνικά ο τόνος τείνει να διαφοροποιηθεί λειτουργικά (εξέλιξη ατομικών γλωσσικών φαινομένων)·
- μένει να: μένει να τα δούμε μαζί·
- πάω / έρχομαι να: πάει να πέσει! (πρόσεχε!)· πάει / πήγε / έρχεται / ήρθε να δει· δέν πάει / δέν έρχεται πιά να παίζουνε μαζί – *δέν πήγε / *δέν ήρθε πιά να παίζουνε μαζί.

3) Ποιότητα ή ποσότητα ενέργειας (βλ. και παρακάτω το 10):

- αργά να: αργεί / αργούσε / άργησε / έχει αργήσει να ρθει / *να έρχεται·
- κοντεύω να: κοντεύει / κόντευε / κόντεψε να ξημερώσει / *να ξημερώνει·
- λίγο έλειψε να: λίγο έλειψε να πέσει κάτω / *να πέφτει κάτω·
- έχει πολύ καιρό να: έχει πολύ καιρό να βρέξει / *να βρέχει·

πρβ. και τα φορτισμένα:

- σκοτώνομαι να: σκοτώνομαι να τον περιποιούμαι / σκοτώθηκα να τον περιποιηθώ·
- φαγώνομαι να: φαγώνομαι να τον περιποιούμαι / να τον περιποιηθώ (όταν έρχεται)· φαγώνομαι να τον πείσω / φαγώθηκα να τον πείσω·
- σκάζω να: έσκασα να τον περιμένω· έσκασα να τον ακούω·
- γκρεμίσου να: γκρεμίσου να το βρείς!

4) Προϋπόθεση:

- αφήνω: άσε να έρθει πρώτα!

5) Παρέμβαση (εναρκτές συμμετοχής ακροατή στη γλωσσική επικοινωνία):

- στάσου να: στάσου να πώ!, στάσου να δεις!·
- κάτσε να: κάτσε να σου πώ!·
- άσε να: άσε να σου πώ!·
- βάστα να: βάστα να σου πώ!

6) Πρόθεση:

- θέλω να: θέλει / ήθελε / θέλησε κάτι να μου πεί· τί θέλεις να πεις (μ' αυτό);
- μου έρχεται να: του έρχεται να φωνάζει / του ήρθε να φωνάξει / του ήρθε να φωνάζει σάν τρελός στο δρόμο·
- λέω να: λέω να του γράφω (σπανιότερα) / λέω να του γράψω (ξανά).

7) Απόπειρα / αποτέλεσμα:

- πιάνω να / και: πιάνω να διαβάσω και δέν μπορώ – έπιασα και διάβασα όλα του τα βιβλία·
- παίρνω να / και: πήρα και έγραψα σε όλους·
- γυρίζω να / και: γυρίζει και μου λέει / γυρνούσε και μου έλεγε κάθε φορά / γύρισε και μου είπε / λέει· γυρίζω να δώ, τίποτε!·
- κάνω να / και: έκανε κάτι να πεί· τον έκανε κι έσκασε·
- πέφτω / γέρνω να / και: έπεσε να κοιμηθεί (αλλά δέν τον έπιανε ο ύπνος) / έγειρε να κοιμηθεί – έπεσε και κοιμήθηκε / έγειρε και κοιμήθηκε·
- δέν μένει παρα να: δέν μένει παρα να τον βρίσει·
- φτάνω να: έφτασε να μήν έχει πιά χρήματα.

8) Επίφαση (προσποίηση κλπ.):

- κάνω πως: κάνει πως πονά / πόνεσε / έχει πονέσει·
- δείχνω να: δείχνει να πονά / πόνεσε / έχει πονέσει·
- λές και δέν: λές και δέν ξέρει / ήξερε / έμαθε πως τον αγαπά.

9) Προτροπή (βλ. και παρακάτω το 13):

- κοίτα / κοίταξε να: κοίτα να σου πώ!· κοίταξε να δείς!·
- άκου / άκουσε να: άκου να σου πώ!· ακούστε να δείτε!·
- προσέχω να: πρόσεξε να δείς! (πρβ. πρόσεχε να δείς!, πρόσεξε να μή διαβάζεις τέτοια βιβλία!·
- τράβα να: τράβα να του πείς!· τράβα να τον βρείς! (φόρτιση).

10) Προσπάθεια (βλ. και παρακάτω το 13):

- βάλθηκε να: βάλθηκε να μάθει σκάκι·
- κάθομαι και: τί κάθεται και φωνάζεις; / τί καθόσουν και φώναζες; / τί κάθισες και φώναζες;· τί κάθεται / καθόσουν / κάθισες / *έχεις καθίσει και τα σκέφτεσαι / σκεφτόσουν / σκέφτηκες;·
- τρέχα να: τρέχα τώρα να τον βρείς!·
- γυρεύω να: γυρεύει να δικαιολογηθεί / δικαιολογείται (πάντα).

11) Αλλαγή καταστάσεων:

- αρπάζω να: αρπάζει / άρπαξε / άρπαξε να φάει / *τρώει (πρβ. αρπάζει / άρπαξε και τρώει)·
- προβάλλω να: προβάλλει / πρόβαλε να δει / *βλέπει.

12) Άποψη:

- νομίζω: νομίζω πως το ξέρει / πως ήρθε·
- θαρρώ: θαρρώ πως το ξέρει / πως ήρθε.

13) Ενδιαφέρον:

- *βρίσκω: τί βρίσκει και τον ακολουθεί; / τί βρίσκει που τον ακολουθεί;*
- *νοιάζει / μέλει: τί σε νοιάζει / μέλει που;*

2.4 Μεγαλύτερες ακολουθίες

Οι ακολουθίες ρηματικών τύπων μπορεί να ξεπερνούν τα δύο μέλη (ρήματα), και να περιλαμβάνουν συνδυασμούς περισσότερων ρημάτων με αντίστοιχα σύνθετα νοηματικά περιεχόμενα, όπως:

- *δέν απέσωσε να δίνει εξηγήσεις και τον βλέπει να τα παρατά και να φεύγει*
- *(ο προπονητής της ομάδας στην τηλεόραση μετά τον αγώνα) ήρθαμε στη Σαλονίκη να πάρουμε έστω ένα βαθμό που θα βοηθήσει (σκοπός τότε που έλπιζαν) / βοηθούσε (σκοπός τώρα που τον αναλογίζεται)*
- *πήγαινε να τον δει όταν τον συνάντησα (τον συνάντησα καθώς πήγαινε να τον δει) – πήγαινε να τον βλέπει κατά το διάστημα που τον συναντούσα (όλες οι ενέργειες ήταν εξακολουθητικές).*

2.5 Νέες ακολουθίες

Όπως με τις διαφορετικές σημασίες ενός ρήματος (βλ. 3.3) σχηματίζονται διαφορετικές ακολουθίες (π.χ. *δέν έχουν τίποτε να φάνε / δέν έχουν τίποτε να τρώνε στο ταξίδι τους – δέν έχουν να τρέχουν κάθε μέρα για το ψωμί τους [= δέν χρειάζεται να...]*), έχουμε: «στο σπίτι μ' άρεσε να ιδώ ότι στις εκδόσεις του, όταν εξούσε, τύπωνε στο frontispiece: Φόβος και Έλεος» (Σεφέρης 1990, 167) αντί *μ' άρεσε που είδα (= είδα και μου άρεσε)*. *μπορεί δε'ν έσβησε ακόμη* αντί *μπορεί να μήν έσβησε ακόμη* κλπ.

Κάποτε ακούγονται εκφωνήματα με αμφίβολη αποδεκτότητα, π.χ. (στην τηλεόραση) *εγώ είχα την τύχη να είχα πολύ καλούς δασκάλους*, αντί *να έχω*, ίσως γιατί επικρατεί στη σκέψη ότι πρόκειται για κάτι πολύ πίσω στο παρελθόν.

2.6 Ισοδυναμίες και παραφράσεις

Ένα περιεχόμενο μπορεί να δηλωθεί με ποικίλες εκφράσεις (που κανονικά διαφέρουν σε σημασιακές φορτίσεις, αποχρώσεις κλπ.) και, αντιστρόφως, μιά έκφραση μπορεί να δηλώσει διαφορετικά περιεχόμενα (πρβ. πολυσημία κλπ.). Οι μετατροπισμοί αυτοί (βλ. Σετάτος 1994α, πρβ. και 1985) βοηθούν στην έρευνα της γλώσσας, με την εξακρίβωση κάθε φορά των ομοιοτήτων, ισοδυναμιών, παραφράσεων κλπ., όπως και στα φαινόμενα που εξετάζονται εδώ, π.χ. *άρχισε να γράφει = γράφει και συνεχίζει να γράφει· συνεχίζει να γράφει = δέν έπαψε να γράφει / γράφει ακόμη· έπαψε να γράφει = δέν συνεχίζει να γράφει / δέν γράφει πιά· αργεί να έρθει = έρχεται αργά / έρχεται με καθυστέρηση / αργεί ώσπου να έρθει* κλπ.· *άργησε να έρθει = ήρθε αργά· κοντεύει να τελειώσει = θα τελειώσει σε λίγο / τελειώνει σε λίγο / όπου νά'ναι τελειώνει / είναι κοντά στο τέλος* κλπ.· *λίγο έλειψε να πέσω = παρολίγο να πέσω· έχω καιρό³ να πέσω = δέν έπεσα εδώ και καιρό· δέν πάει καιρός που έπεσα = έχει λίγο καιρό που έπεσα· έκανε να σηκωθεί = προσπάθησε να σηκωθεί· έκανε πως σηκώνεται = προσποιήθηκε πως σηκώνεται /*

μισοσηκώθηκε (πρβ. έκανε πως σηκώνεται αλλά πού να σηκωθεί!)· απόμεινε να κοιτάει απορημένος = σταμάτησε και κοιτάει απορημένος· τί κάθεται και τρέχεις στους δικηγόρους;! = πάψε να τρέχεις συνεχώς στους δικηγόρους!

3. Παρατηρήσεις

Η ποικιλία των φαινομένων και περιπτώσεων δίνει την ευκαιρία να παρατηρήσουμε διάφορες πλευρές και δυνατότητές τους, διάφορα θέματα και οπτικές γωνίες, όπως τα παρακάτω.

3.1 Φρασεολογία

Η ποικιλία των εκφορών εξειδικεύεται κάποτε σε φρασεολογίες και φρασεολογισμούς, π.χ. *στάσου κι έφτασα!*· *κοιτάω και τί να δώ!*· *μή σώσεις και μιλήσεις!* = *να μή μιλήσεις ποτέ σου!*· *τρέχα να βρείς άκρη!*· *δέν είναι παίξε γέλασε· δίνει και παίρνει* (πρβ. *γράφει ξεγράφει ή γράφει ξαναγράφει*)· *λές και του είπες κανείς / λές και δέν το ξέρει καλά· πού πήγε και το βρήκε!* = *πού το ανακάλυψε;*, *πώς του ήρθε στον νού!* (πρβ. *πάει και βρίσκει λοιπόν ένα κομμάτι ξύλο...*).

3.2 Συνώνυμα

Στη θέση των τροπικών ρημάτων που συμμετέχουν στη δημιουργία ακολουθιών μπορούν να εμφανιστούν συνώνυμά τους, με μικρότερη συχνότητα, ιδιαίτερες φορτίσεις, μεταφορικές χρήσεις (βλ. 2.3), όπως *προσπαθώ / πασχίζω* (λαϊκό) / *πολεμώ* (μεταφορά) *να, τράβα / σύρε* (λαϊκό) / *τσακίσου* (φόρτιση: συναίσθημα θυμού κλπ.) *να, τρέχω / ορμώ* (φόρτιση: ένταση κίνησης) / *χύνομαι* (μεταφορικά) / *πετώ* (*πετάξου να φέρεις...*) *να, φτάνω / καταντώ* (αρνητική φόρτιση) / *καταλήγω* (λόγιο: επίσημο, ουδέτερο) *να, πάει πολύς καιρός που τον είδα / έχω πολύ καιρό να τον δώ* κλπ.

3.3 Αμφισημίες

Ρήματα με διαφορετικές σημασίες μπορούν να δημιουργήσουν αμφισημες πραγματώσεις, που διευκρινίζονται απο τα συγκεκριμένα, π.χ. *τον άφησε να κλαίει* (= δέν εμπόδιζε το κλάψιμό του αλλά και = τον εγκατέλειψε ενώ έκλαιγε) / *τον άφησε να κλάψει* (= τον άφησε να τελειώσει το κλάψιμο αλλά και = τον άφησε καθώς ο ίδιος ετοιμαζόταν να κλάψει)· *δέν ήξερε να κολυμπήσει* (= δέν γνώριζε κολύμπι αλλά και = δέν σκέφτηκε να κολυμπήσει).

3.4 Πρόσθετα στοιχεία

Πρόσθετα στοιχεία (επιρρήματα, επιρρηματικοί προσδιορισμοί, μόρια κλπ.) μπορούν να επιτρέψουν, να τροποποιήσουν, να διευκρινίσουν, να φορτίσουν κλπ. τις ρηματικές ακολουθίες, όπως:

- *είναι έτοιμος να εξακοντίσει το ακόντιο σε όλο και πιά μακρινές αποστάσεις* (αντίθεση

μεταξύ στιγμικής όψης του ρήματος και επιρρηματικού προσδιορισμού που δηλώνει πλήθος ενεργειών: στο Παγκόσμιο Πρωτάθλημα υπάρχουν έξι προσπάθειες, απο τις οποίες η επιτυχεστέρα είναι μία, η μεγαλύτερη ρίψη), πρβ. *είναι έτοιμος να εξανοντίξει στο μέλλον...* (σε όλους τους μελλοντικούς αγώνες που θα πάρει μέρος) και *πήρε μέρος μία φορά / τρεις φορές / εβδομήντα πέντε φορές*.

- *άφηνέ τον να έρθει κι αυτός καμιά φορά* (το καμιά φορά = κάποτε δικαιολογεί το έρθει), πρβ. *άφηνέ τον να έρχεται κι αυτός* (= όποτε θέλει συνεχώς) / *να έρχεται κι αυτός καμιά φορά* (= κάποιες φορές, αν όχι συχνά) / *άσ' τον να έρχεται κι αυτός καμιά φορά* (όπως παραδείγματος χάρη τώρα).
- *έχω πολύ καιρό που τον βλέπω στο καφενείο / έχω πολύ καιρό που τον βλέπω κάθε μέρα στο καφενείο* (σειρά ημερών) / *έχω πολύ καιρό που τον βλέπω συχνά στο καφενείο* (όχι πού και πού), πρβ. *ε¹χω πολύ καιρό να τον δώ στο καφενείο* / **ε¹χω πολύ καιρό να τον βλέπω στο καφενείο* αλλά πρβ. *ε²χω πολύ καιρό να τον βλέπω* = διαθέτω πολύ καιρό / ? *έχω πολύ καιρό να τον βλέπω κάθε μέρα* (κάθε μέρα όπως τον έβλεπα παλιά).
- **ένιωσα τα πόδια μου να κοπούν* (βλ. Θεοφανοπούλου 1989, 43) αλλά *ένιωσα τα πόδια μου να κοπούν μια² φορά στη ζωή μου* (στιγμική όψη) / *ένιωσα τα πόδια μου να έχουν κοπεί* (προγενέστερα).

3.5 Ακολουθίες με άκλιτες ρηματικές μορφές και ρηματικά ονόματα

Πέρα απο τις ακολουθίες κλιτών ρηματικών μορφών, η ΚΝΕ διαθέτει και τις εξής ακολουθίες:

- βοηθητικό ρήμα + άκλιτη ρηματική μορφή: *έχω / είχα γράψει / γραφεί*
- βοηθητικό ρήμα + ρηματικό όνομα: *είμαι / ήμουν γραμμένος*
- τροπικό ρήμα + ρηματικό όνομα: *φαίνομαι / νιώθω / αισθάνομαι κουρασμένος* (πρβ. *είμαι κουρασμένος*), *μένω / στέκω / κάθομαι κοιμισμένος, πάω χαμένος, έρχομαι φαγωμένος, βρίσκομαι χαμένος στο δάσος*
- άκλιτος ρηματικός τύπος σε -οντας + κλιτή ρηματική μορφή: *έχοντας μαζί του όλα τα έγγραφα πήγε στον δικηγόρο* (πρβ. *πήρε μαζί του όλα τα έγγραφα και πήγε στον δικηγόρο*): *μπήκε τρέχοντας* (πρβ. *έτρεξε και μπήκε*): *τρώει διαβάζοντας* (πρβ. *διαβάζει και τρώει / τρώει και διαβάζει*).

Πρβ. ισοδυναμίες όπως *ήρθε φαγωμένος* = *ήρθε έχοντας φάει* (αλλά *ήρθε κοιμισμένος* [= όχι εντελώς ξύπνιος, ήρθε μαχμουρλής]), *ήρθε έχοντας κοιμηθεί* = *κοιμήθηκε και ήρθε*.

4. Συμπεράσματα

Η πρόταση στην ΚΝΕ μπορεί να περιλάβει ακολουθίες ή συνδυασμούς ρηματικών μορφών σε ποικίλες συσχετίσεις και σχήματα, ανάλογα με τις απαιτήσεις του περιεχομένου, αλλά και βάσει επιλογών του ομιλητή, ο οποίος έχει τη δυνατότητα να παρουσιάσει το περιεχόμενο με ποικιλία μορφών και διατυπώσεων. Μεταξύ των δυνατοτήτων αυτών της ΚΝΕ είναι και τα συντακτικά σχήματα με τροπικά ρήματα (απρόσωπα, τριτοπρό-

σωπα, βοηθητικά κλπ.) + ρηματικές κλιτές μορφές. Οι ακολουθίες αυτές, παρά τις ελλείψεις, τα κενά και τις φρασεολογικές εξειδικεύσεις, παρουσιάζουν οργάνωση και συστηματικότητα (πρβ. και ρήμα + επίρρημα / μόριο / πρόθεση / σύνδεσμο / όνομα κλπ.), συμβάλλοντας στην έκφραση διαφόρων νοηματικών και συνομιλιακών κατηγοριών (στάδιο ενέργειας, προοπτική, ποιότητα και ποσότητα, προϋπόθεση, παρέμβαση, απόπειρα / αποτέλεσμα, επίφαση, προτροπή, προσπάθεια, αλλαγή κλπ.), με τη συνεργασία και άλλων στοιχείων (όπως όψη, δυνατότητα / πιθανότητα, σύνδεσμοι, αρνητικά μόρια, ± μεταβατικότητα, ± ατομικότητα, προσδιορισμοί κλπ.). Όπως και αλλού στη γλώσσα, η περιοχή αυτή εμφανίζει έντονη δημιουργικότητα και ποικιλία σταδίων οργάνωσης, που αποτελούν χαρακτηριστικά της γλωσσικής εξέλιξης.

Βιβλιογραφία

- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. 1989. *Μετασχηματιστική σύνταξη. Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Σετάτος, Μ. 1985. «Τροπικότητες του ρήματος στην κοινή νεοελληνική», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 6, 175–182.
- . 1994α. «Μετατροπισμοί της κοινής νεοελληνικής», στο Μ. Σετάτος, *Γλωσσολογικές Μελέτες. ΕΕΦΣΠΘ, Περίοδος Β΄, Τεύχος Τμήματος Φιλολογίας, Παράρτημα 4*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, 39–54.
- . 1994β. «Οι συνδέτες στο σύστημα της κοινής νεοελληνικής», *ΕΕΦΣΠΘ, Περίοδος Β΄, Τεύχος Τμήματος Φιλολογίας* 4, 516–517.
- Σεφέρης, Γ. 1990. *Μέρες Ζ΄ (1 Οκτώβρη 1956 – 27 Δεκέμβρη 1960)*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Τζάρτζανος, Α. 1946–1953. *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*, 2 τ. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Χριστίδης, Α.-Φ. 1982. «ότι / πως – που: επιλογή δεικτών συμπληρωμάτων στα νέα ελληνικά», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 2, 113–177.

